

Future Studies for Determining the Key Drivers of Sustainable Tourism: A case study of Torghabeh City

Mohsen Rafieian¹ , Fatemeh Arjmandi²

1. (Corresponding Author) Department of urban planning, Faculty of Art and Architecture, Yazd University, Yazd, Iran
Email: mrafian@yazd.ac.ir

2. Department of urban planning, Faculty of Art and Architecture, Yazd University, Yazd, Iran
Email: f.arjmandi@stu.yazd.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Paper

Article History:

Received:

2 June 2025

Revised:

7 August 2025

Accepted:

11 September 2025

Published online:

21 October 2025

Keywords:

Future,
Key Drivers,
Sustainable Tourism,
Torghabeh City.

ABSTRACT

Today, tourism stands as one of the most prominent global industries, functioning both as a catalyst for economic growth and as a key platform for advancing sustainable urban development. Yet, despite substantial tourism potential, many cities have struggled to translate these advantages into sustainable development outcomes. This study seeks to identify the key factors shaping tourism across the various dimensions of sustainability and to explore the degree of interrelationship among them in Torghabeh—a city endowed with distinctive resources and facilities that can be leveraged to foster urban tourism development. Methodologically, this applied research employs a futures studies approach, integrating both quantitative and qualitative techniques. In the first phase, relevant factors were identified through expert consultations with twelve tourism specialists, selected via the snowball sampling method. In the second phase, the key drivers of sustainable tourism development in Torghabeh were identified using a semi-structured questionnaire, with the cross-impact matrix applied to assess both the influence and interdependence of variables. The findings reveal instability within Torghabeh's tourism system, highlighting six principal drivers: (1) cultural events such as festivals, exhibitions, conferences, and seminars; (2) private sector investment; (3) competitiveness; (4) equitable distribution of facilities; (5) macro-level policy frameworks; and (6) the expansion of tourism-related built environments. Together, these drivers constitute the critical forces shaping the city's path toward sustainable tourism development.

Citation: Rafieian, M., & Arjmandi, F. (2025). Future Studies for Determining the Key Drivers of Sustainable Tourism: A case study of Torghabeh City. *Journal of Urban Tourism*, 12 (3), 37-56.
<http://doi.org/10.22059/jut.2025.392159.1274>

© The Author(s)

Publisher: University of Tehran Press

This is an open access article under the CC BY NC license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Sustainable tourism indicators (STIs) constitute a core component of tourism planning and management. Such indicators serve as essential tools for destinations seeking to advance toward more sustainable models of tourism development. Yet, limited tangible progress combined with the rapid pace of technological change is compelling policymakers to reconsider and adapt existing indicator systems. Against this backdrop, the present study aims to evaluate sustainable tourism in Torghabeh and to provide insights and directions for future research concerning its potential for fostering sustainable tourism development.

Methodology

This study is applied in purpose and descriptive in nature. In the theoretical phase, data were collected through documentary and library research. In the practical phase, guided by a futures studies approach aimed at identifying effective drivers of sustainable tourism development, the research adopted a descriptive-analytical design, integrating both quantitative and qualitative methods. Accordingly, in the first stage, in-depth interviews were conducted with twelve tourism experts to identify variables and indicators relevant to the development of sustainable tourism in Torghabeh. Participants were recruited using the chain referral (snowball) technique, and by the tenth interview, theoretical saturation had been largely achieved. Nonetheless, the interview process continued until the twelfth case to ensure broader coverage. The interviews were manually coded, yielding 32 variables, which were subsequently categorized into five groups: socio-cultural, economic, environmental, managerial, and infrastructural-service factors.

In the second stage, experts completed a semi-structured questionnaire in which they scored the effectiveness and influence of each variable on a scale from zero to three, within the framework of a cross-impact matrix. Here, zero denoted no impact, one indicated weak impact, two represented moderate impact, and three reflected strong

impact. Finally, MICMAC software was employed to compute and analyze the cross-impact matrix.

Results and Discussion

Tourism activities demand careful planning, management, and monitoring within a long-term sustainability framework—an approach that many cities and countries currently lack. Variations in the key factors shaping sustainable tourism across cities highlight differences in their relative effectiveness, which depend on diverse local conditions and contextual factors.

In their study of Kerman, Ali Akbari et al. (2017) identified competitiveness as the most significant driver influencing the future of sustainable tourism. Other important indicators included the removal of travel barriers, the expansion of built spaces, and environmental degradation linked to construction, alongside the role of participation and solidarity. Nasr (2018) identified eight categories of key drivers for tourism in the metropolis of Shiraz: advertising, local management, water resources, security, food security, historical monuments, macro-level national policies, and citizen participation. Similarly, Dohdehzadeh Silabi and Ahmadifard (2018) found that variables related to infrastructure and the service sector constitute the most influential drivers in the cities of Mazandaran Province.

These variations reflect the specific conditions prevailing in each country. For instance, Maxim (2016) examined sustainable tourism in London and found that only a limited number of local authorities referenced its principles in policy documents, and even fewer demonstrated initiative in implementation. Consequently, government and local authorities emerged as the most influential drivers of sustainable tourism in London. Likewise, Kisi (2019) argued that the strategic approach to sustainable tourism development in Zonguldak, Turkey, hinges on product diversity, event management, destination image, sustainable visitor management systems, advertising and branding strategies, and collaborative partnerships.

Conclusion

The imperative for sustainable tourism development has gained global prominence, driven by the rapid expansion of the industry and its adverse impacts on social structures, natural resources, and cultural values. By contrast, sustainable tourism seeks to minimize environmental degradation while maximizing the socio-economic benefits generated for destinations. This study adopts a futures studies approach to formulate strategic pathways for the sustainable development of tourism in Torghabeh.

Many of the factors identified through the cross-impact matrix emerged as development drivers, while others, though not classified as key variables in the initial analysis, still exerted influence as secondary forces in Torghabeh's development process. Given the city's specific conditions, the following drivers must be incorporated into the formulation of final scenarios: cultural events such as festivals, exhibitions, conferences, and seminars; private sector investment; competitiveness; equitable distribution of facilities; macro-level policy frameworks; and the expansion of tourism-related built spaces. These factors are central to enhancing Torghabeh's capacity for long-term sustainability and to fostering repeat visitation by tourists. In conclusion, despite notable environmental weaknesses and threats, Torghabeh possesses significant tourism potential that requires strategic management to ensure sustainable development.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری پایدار مطالعه موردی: شهر طرقله

محسن رفیعیان^۱✉، فاطمه ارجمندی^۲

۱- نویسنده مسئول، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: mrafian@yazd.ac.ir

۲- گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه یزد، یزد، ایران. رایانامه: f.arjmandi@stu.yazd.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۳/۱۲

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۰۵/۱۶

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۶/۲۰

تاریخ چاپ:

۱۴۰۴/۰۷/۲۹

واژگان کلیدی:

آینده‌پژوهی،
پیشران‌های کلیدی،
گردشگری پایدار،
شهر طرقله.

امروزه گردشگری به‌عنوان یکی از صنایع برجسته جهانی مطرح است که علاوه بر ایفای نقش به‌عنوان محرک رشد اقتصادی، بستری کلیدی برای ارتقای توسعه پایدار شهری نیز به شمار می‌آید. باوجوداین، بسیاری از شهرها علی‌رغم برخورداری از ظرفیت‌های قابل توجه گردشگری، در بهره‌گیری از این مزیت‌ها جهت دستیابی به نتایج پایدار توسعه با دشواری مواجه بوده‌اند. پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل کلیدی اثرگذار بر گردشگری در ابعاد مختلف پایداری و بررسی میزان همبستگی میان آن‌ها در شهر طرقله انجام شده است؛ شهری که از منابع و امکانات متمایزی برخوردار بوده و قابلیت بهره‌برداری در مسیر توسعه گردشگری شهری را دارد. از منظر روش‌شناسی، این تحقیق کاربردی با رویکرد آینده‌پژوهی و ترکیبی از روش‌های کمی و کیفی صورت پذیرفته است. در مرحله نخست، عوامل مرتبط از طریق مشاوره با دوازده متخصص گردشگری که به روش نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شدند، شناسایی گردید. در مرحله دوم، با استفاده از پرسشنامه نیمه ساختاریافته، عوامل اصلی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار در طرقله تعیین و سپس به کمک ماتریس اثرات متقاطع، میزان تأثیرگذاری و وابستگی متغیرها مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش بیانگر بی‌ثباتی در نظام گردشگری طرقله است و شش عامل اصلی را آشکار می‌سازد: (۱) رویدادهای فرهنگی نظیر جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، همایش‌ها و سمینارها؛ (۲) سرمایه‌گذاری بخش خصوصی؛ (۳) ارتقای رقابت‌پذیری؛ (۴) توزیع عادلانه امکانات؛ (۵) چارچوب‌های سیاست‌گذاری کلان؛ و (۶) گسترش محیط‌های ساخته‌شده مرتبط با گردشگری. این عوامل در مجموع نیروهای تعیین‌کننده‌ای محسوب می‌شوند که مسیر توسعه گردشگری پایدار شهر را ترسیم می‌کنند.

استناد: رفیعیان، محسن و ارجمندی، فاطمه. (۱۴۰۴). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری پایدار مطالعه موردی: شهر طرقله. مجله گردشگری شهری، ۱۲ (۳)، ۵۶-۳۷.

<http://doi.org/10.22059/jut.2025.392159.1274>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

© نویسندگان

مقدمه

فعالیت گردشگری به‌طور جدایی‌ناپذیری با محیط اطراف مرتبط است درحالی‌که سیاست گردشگری پایدار فعلی اغلب مبتنی بر رشد اقتصادی است که تفاوت‌های نظری با توسعه پایدار دارد. توسعه پایدار گردشگری موضوع مهمی برای بحث در بخش گردشگری است، زیرا فرصت‌هایی را برای رفع نیازهای گردشگران فراهم می‌کند و درعین‌حال رشد اقتصادی محلی و کیفیت محیطی را تقویت می‌کند و در نتیجه کیفیت زندگی ساکنان را بهبود می‌بخشد (Han et al, 2023)، موفقیت در این راه مستلزم آن است که ساکنان محلی هنگام در نظر گرفتن مسیرهایی برای احیای اقتصادی جوامع محلی خود به‌طور فعال و مثبت توسعه گردشگری را درک کنند (Aleshinloye et al, 2022) و توسعه‌دهندگان یا سیاست‌گذاران با استفاده از روش‌های جدید علمی و منطقی به این مهم در قالب برنامه‌ریزی‌های خود بپردازند؛ همچنین دولت‌ها، نهادهای عمومی و شرکت‌های تجاری بیش‌ازپیش نیاز به تأکید بر تأثیرات مثبت گردشگری و محدود کردن پیامدهای منفی آن را ببینند (Azam et al, 2018). چرا که ممکن است گردشگری تأثیر مثبتی بر یک مقصد خاص داشته باشد اما تأثیر منفی بر محیط‌زیست و جامعه محلی نیز داشته باشد؛ بنابراین لازم است اقداماتی با هدف حفاظت از محیط‌زیست و جامعه انجام شود که باید توسط ذینفعان مختلف اجرا شود (Rosato et al, 2021). شهر طبقه به لحاظ اهمیت نقش گردشگری و برخورداری از پتانسیل‌های طبیعی منحصربه‌فرد، واجد امکانات ویژه و متمایزی است که می‌تواند در جهت توسعه گردشگری شهر مورد استفاده قرار گیرد، چرا که از اصلی‌ترین مراکز گردشگری شرق کشور بوده است و سالانه میزبان گردشگران داخلی و خارجی بی‌شماری است؛ در مقابل عدم توجه و نبود برنامه‌ای مناسب برای شهر طبقه، روزبه‌روز بر مشکلات این شهر ازجمله؛ خروج ساکنین بومی، از بین رفتن منابع طبیعی و چشم‌اندازهای زیبای طبیعت، از بین رفتن هویت فضایی و اجتماعی شهر، افزایش ناهمگونی شیوه‌های معماری و ساختمانی با معماری بومی، افزایش بهره‌برداری خارج از ظرفیت محدوده و... می‌افزاید و این امر ضرورت پرداختن به موضوع گردشگری در قالب توسعه پایدار را در این شهر افزایش می‌دهد. ازاین‌رو پژوهش حاضر با اتکا به رویکرد آینده‌پژوهی و با هدف دستیابی به توسعه گردشگری در بستر پایداری به دنبال یافت پاسخی علمی و منطقی به این سؤال است که پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری پایدار شهر طبقه کدام‌اند؟

در سال‌های اخیر، صنعت گردشگری تحت تأثیر ظهور اشکال جدید سفر، گسترش فهرست مقاصد گردشگری و افزایش جمعیت جهان موردتوجه قرارگرفته است (WTO, 2020) در این میان جمعیت رو به رشد، نیازهای مربوط به اوقات فراغت فعال، استراحت و کشف مقاصد جدید در حال افزایش بود که تأثیر قابل‌توجهی بر بخش گردشگری و جمعیت محلی داشت. در همین راستا فونت و همکارانش با پیاده‌سازی ظرفیت جذب سازمان‌های مدیریت مقصد استفاده از شاخص‌های گردشگری پایدار به ارزیابی تأثیر شاخص‌های گردشگری پایدار بر رقابت‌پذیری مقصد با ارجاع به سیستم شاخص گردشگری اروپا پرداختند (Font et al, 2023). یاری حصار و باختر نیز به‌طور مشابه به ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار در روستاها با استفاده از فیش‌برداری و پرسشنامه و روش‌های توصیفی تحلیلی با هدف سنجش تأثیرات فعالیت‌های گردشگری بر این شاخص‌ها در شهرستان نیز پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که تفاوت قابل‌توجهی بین نظرات جامعه محلی و گردشگران در ارتباط با شاخص‌های پایداری وجود دارد (یاری حصار و باختر، ۱۳۹۳). منور و همکاران به بررسی تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی و اشتغال پاکستان از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ با استفاده از روش رگرسیون و رویکرد هم‌انباشتگی جوهانسن پرداخته‌اند. یافته‌های کلیدی این مطالعه نشان می‌دهد که گردشگری بر رشد اقتصادی پاکستان و همچنین بخش اشتغال تأثیر مثبت و معناداری دارد و همچنین بین متغیرهای مورد مطالعه رابطه

بلندمدتی وجود دارد (Manzoor et al, 2019). نپال و همکاران نیز بر اساس مدل تأخیر توزیع‌شده خود رگرسیون و آزمون علیت گرنجر به بررسی روابط کوتاه‌مدت و بلندمدت بین ورود گردشگران، تولید سرانه اقتصادی، انتشار، مصرف انرژی و تشکیل سرمایه پرداختند. نتایج، شواهد قوی از یک بخش گردشگری اقتصادمحور را ارائه می‌دهند که در آن گسترش بازده اقتصادی منجر به گسترش ورود گردشگران می‌شود و ورود گردشگران بیشتر به نوبه خود تأثیرات مثبتی بر تشکیل سرمایه ناخالص ایجاد می‌کند (Nepal et al, 2019). نوآوری در مطالعات گردشگری پایدار برای رویارویی با چالش‌هایی از جمله اثرات اجتماعی-کولوژیکی (Xu et al, 2021)، حوزه‌های مادی و غیرمادی زندگی (Eslami et al, 2019)، سرانه اقتصادی و تشکیل سرمایه (Nepal et al, 2019) و مدیریت مقاصد گردشگری (Roxas et al, 2020) لازم است. جوان و همکاران در مطالعه‌ای با استفاده از رویکرد آینده‌پژوهی به تبیین پیشران‌های گردشگری شهری در کلان‌شهر رشت پرداختند و عواملی نظیر سرمایه‌گذاری زیرساختی، سیاست‌های محلی و مشارکت شهروندی را به‌عنوان مؤثرترین متغیرهای تأثیرگذار بر آینده گردشگری پایدار شناسایی نمودند. نتایج آن‌ها نشان‌دهنده اهمیت مدیریت هماهنگ و سیاست‌گذاری یکپارچه در مواجهه با تهدیدهای ناشی از گردشگری بدون برنامه است (جوان و همکاران، ۱۴۰۱). طی سال‌های اخیر طیف وسیعی از موضوعاتی چون؛ بهبود فرآیند تصمیم‌گیری، تفکر در مورد آینده بلندمدت و توجه به تصمیم‌گیری هوشمندانه و راهبردی، به‌طور جدی وارد برنامه‌ریزی‌های شهری شد و به‌طور گسترده به کار می‌رود، بیانگر مفهومی به نام آینده‌نگاری است (دانیالی و شریف‌زادگان، ۱۳۹۷) که حاصل همگرایی سه گروه از مفاهیم برنامه‌ریزی راهبردی، شبکه‌سازی و آینده‌پژوهی است. آینده‌پژوهی کوششی نظام‌مند برای نگاه آینده بلندمدت است (خزایی و همکاران، ۱۳۹۴) تا جامعه آمادگی جهت رویارویی با آینده و به‌کارگیری بهینه منابع موجود را هم‌راستا با اهداف و ارزش‌های مورد انتظار جامعه داشته باشد (سیاح‌مفصلی، ۱۳۹۵). از سوی دیگر شیوه‌های عملکرد مؤلفه‌های مؤثر بر آینده توسعه گردشگری پایدار، در گروی تصمیم‌گیری در وضعیت کنونی و درواقع آینده‌پژوهی است تا با شناخت تهدیدها و فرصت‌ها، برنامه‌ریزی برای آینده پایدار توسعه گردشگری را فراهم سازد (کاظمی، ۱۳۹۰). مطالعات پیشین بیشتر بر ارزیابی شاخص‌های پایداری یا اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری با رویکردهای توصیفی و موردی تمرکز داشته‌اند، درحالی‌که توجه کمتری به شناسایی پیشران‌های کلیدی با رویکرد آینده‌پژوهی شده است. پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روش آینده‌پژوهی و ترکیب مصاحبه‌های کیفی با تحلیل کمی ماتریس اثرات متقاطع (MICMAC)، نوآورانه به بررسی پیشران‌های توسعه گردشگری پایدار در شهر طرقله پرداخته است. این تحقیق علاوه بر پوشش خلأ مطالعات آینده‌نگرانه در حوزه گردشگری، با تمرکز بر شهری دارای ویژگی‌های طبیعی و گردشگری خاص، زمینه‌ای علمی برای تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی راهبردی فراهم می‌کند.

مبانی نظری

سفر در حال حاضر به بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی انسان تبدیل شده است (Streimikiene et al, 2021) و به دلیل گسترش گردشگری و سفر، طبیعت در حال هدر رفتن است، مقاصد گردشگری از جریان‌های توریستی زیاد رنج می‌برند و کیفیت زندگی مردم محلی نیز تحت تأثیر منفی قرار گرفته است؛ ازاین‌رو به‌منظور کاهش اثرات منفی گردشگری، سازمان جهانی جهانگردی ملل متحد^۱ سال ۲۰۱۷ را سال گردشگری پایدار اعلام کرد و از همه مردم جهان دعوت کرد تا با رعایت اصول گردشگری پایدار به سفر بروند و به جوامع محلی مراجعه کنند (Agyeiwaah et al, 2017). توسعه گردشگری پایدار را می‌توان گسترش صنعت گردشگری و جذب گردشگر به یک ناحیه خاص با استفاده از منابع موجود

1. United Nations World Tourism Organization (UNWTO)

دانست به‌طوری‌که ضمن پاسخ به نیازها و انتظارات فرهنگی، اقتصادی و قانونی جامعه و گردشگران، سلامت محیط‌زیست، هویت فرهنگی و تعادل اقتصادی مقصد و مهمانان را در حد بهینه تأمین نماید (کلانتری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۱). گردشگری پایدار مدل توسعه‌ای است که در آن گردشگری، منابع و محیط زندگی انسان یکپارچه‌شده و در آن گردشگری به‌خوبی با اقتصاد اجتماعی، منابع و محیط‌زیست هماهنگ است و به‌طور گسترده توسط مدیران و برنامه ریزان مقاصد گردشگری پذیرفته‌شده است (Maxim, 2016)؛ همچنین بر توسعه هماهنگ طولانی‌مدت فعالیت‌های گردشگری با جامعه، اقتصاد، منابع و محیط‌زیست تأکید دارد و ضمن تأمین نیازهای توسعه اقتصادی، تأثیر منفی فعالیت‌های گردشگری بدون به خطر انداختن منابع طبیعی و فرهنگی که توسعه گردشگری به آن وابسته است، کاهش می‌یابد (Guo et al, 2019). بنابراین با توجه به اینکه گردشگری تأثیرات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی بسیار زیادی در دنیای مدرن دارد، توسعه آن با هر سه بعد ذکرشده پایداری مرتبط است. از آنجایی‌که اقتصاد جهانی، فرآیندهای توسعه اجتماعی و فناوری هنوز در حال گسترش هستند، تحلیل اشکال جدید و خاص موجود در تجارت در گردشگری نیز برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری ضروری است (Streimikiene et al, 2021). و باید تعادل مناسبی بین این سه بعد (زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی) برقرار شود تا پایداری بلندمدت آن تضمین شود. سازمان جهانی گردشگری سازمان ملل متحد به نیاز بازیابی پایدار گردشگری اشاره می‌کند که عناصر آن شامل بررسی ظرفیت عاطفی و اقتصادی مشتریان برای سفر، فناوری و اقتصاد دیجیتال، جمعیت‌شناسی مشتری و ارزش‌ها و عادات مشتری می‌شود (WTO, 2020). این عوامل، بازتعریف روش‌های گردشگری و برآورده ساختن انتظارات روزافزون مسافران را ضروری می‌سازد. از سوی دیگر رشد سریع گردشگری می‌تواند پیامدهای فاجعه باری داشته باشد که درنهایت می‌تواند منجر به کاهش گردشگری شود. بنابراین، تمرکز سیاست گردشگری پایدار باید از رشد اقتصادی به رشد بدون تضعیف ظرفیت حمل گردشگری تغییر کند (Mai & Smith, 2015). توسعه پایدار گردشگری همچون توسعه پایدار به دنبال به حداکثر رساندن سودها و به حداقل رساندن آثار نامطلوب آن در هر سه بعد پایداری، ایجاد ارتباط اقتصادی بلندمدت میان جامعه هدف و فعالیت‌های آن، همچنین کاهش آثار منفی گردشگری بر محیط طبیعی و تضمین رفاه اجتماعی-فرهنگی جامعه میزبان است. بنابراین توسعه پایدار گردشگری باید ضمن تأمین نیازهای جمعیت میزبان و اساس بهبود استانداردهای زندگی در کوتاه‌مدت و بلندمدت به تأمین تقاضای فزاینده گردشگران و تداوم جذب آن‌ها به مقصد گردشگری را هدف قرار دهد (علی‌اکبری و همکاران، ۱۳۹۷). بنابراین لازم است اقداماتی با هدف حفاظت از محیط‌زیست و جامعه انجام شود که باید توسط ذینفعان مختلف اجرا شود. با این حال، برای شرکت‌های گردشگری مشکلاتی مشاهده می‌شود (Rosato et al, 2021) که حمایت در اجرای اهداف توسعه پایدار گردشگری را توسط سیاست عمومی می‌طلبد، همچنین دولت‌های میزبان باید برای ترویج صنایع گردشگری اجتماعی و زیست‌محیطی در کشورهای مربوطه خود تلاش کنند. با توجه به پیچیدگی پویای نظام گردشگری و ضرورت تحلیل آینده محور آن، شناسایی عوامل مؤثر بر آینده این نظام از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در ادبیات آینده‌پژوهی، «پیشران‌ها»^۱ به عوامل بنیادین گفته می‌شود که نقشی تعیین‌کننده در جهت‌گیری، شتاب و شدت تحولات آینده یک سیستم دارند. این عوامل برخلاف «روندها»^۲ که تغییراتی تدریجی و مداوم هستند، یا «محرک‌ها»^۳ که وقایعی ناگهانی و اغلب غیرقابل پیش‌بینی‌اند، دارای نقش ساختاری و اثرگذاری چندجانبه بر سایر مؤلفه‌های سیستم می‌باشند (Popper, 2008). پیشران‌ها می‌توانند از

1. Key Drivers
2. Trends
3. Triggers

جنس عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری یا محیط‌زیستی باشند که در تعامل با یکدیگر، آینده سیستم را شکل می‌دهند. به تعبیر گوده (Godet, 2001)، پیشران‌ها عواملی هستند که «هم تأثیرگذارند و هم تأثیرپذیر»؛ یعنی در مرکز تعاملات سیستمی قرار دارند و معمولاً به‌عنوان پایه تحلیل‌های سناریویی و تصمیم‌سازی‌های آینده‌نگر مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این پژوهش، پیشران‌ها به‌عنوان عوامل کلیدی مؤثر بر آینده توسعه گردشگری پایدار در شهر طرقله، با بهره‌گیری از روش تحلیل ساختاری و رویکرد آینده‌پژوهی، شناسایی و تحلیل شده‌اند. همچنین با بهره‌گیری از روش تحلیل ساختاری، تلاش شده است تا پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار شهر طرقله شناسایی و تحلیل گردد. به‌طور کلی عوامل مؤثر در توسعه پایدار گردشگری را می‌توان در پنج بعد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی، عوامل مدیریتی و زیرساخت‌ها دسته‌بندی نمود (جدول شماره ۱).

جدول ۱. پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری پایدار

ابعاد	پیشران‌های اولیه	منبع
عوامل اجتماعی - فرهنگی	آگاهی جامعه محلی و گردشگران	Grilli et al, 2021; Xu et al, 2021; Maxim, 2016;
	افزایش فرهنگ گردشگری	Guo et al, 2019
	وجود جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و سمینارها	کلانتری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۱
	صنایع دستی	
	آداب و رسوم	
	حس اعتماد گردشگر	
عوامل اقتصادی	توسعه رشته‌های مرتبط دانشگاهی	
	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	León-Gómez et al, 2021;
	مناسب بودن هزینه‌ها	Malik et al, 2010;
	میزان بودجه	Manzoor et al, 2019;
	رقابت‌پذیری	Nepal et al, 2019; Roxas et al, 2020
	بازاریابی	کلانتری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۱؛ احمدزاده و همکاران، ۱۴۰۲
عوامل برنامه‌ریزی و مدیریت	توزیع امکانات	
	سیاست‌های کلان مسئولین	Grilli et al, 2021; Font et al, 2023; Maxim, 2016
	مدیریت تخصصی	دانیالی و شریف‌زادگان، ۱۳۹۷؛ کاظمی، ۱۳۹۰
	مشارکت شهروندان	
	طرح جامع گردشگری	
	امنیت	
عوامل زیرساختی و خدماتی	سیاست‌های تشویقی	
	هماهنگی سازمان‌ها	
	معايير و دسترسی‌ها	Azam et al, 2018; Han et al, 2023; Rosato et al, 2021
	شبکه حمل‌ونقل شهری	محسنی، ۱۳۸۸
	تأسیسات زیربنایی	
	خدمات رفاهی	
	تورهای گردشگری	
	زمین	
	دفاتر و آژانس‌های گردشگری	
	بانک اطلاعات گردشگری	
زیست‌محیطی	وجود مراکز خرید	
	گسترش فضاهاى ساخته‌شده مرتبط با گردشگری	
	منابع آب	Grilli et al, 2021; Nepal

فضاهای سبز و باز

et al, 2019; Xu et al, 2021; Maxim, 2016; Guo et al, 2019

(کلانتری خلیل آباد و همکاران،

(۱۳۹۱)

به منظور تقویت انسجام نظری و ارتقاء شفافیت تحلیلی در شناسایی پیشران‌ها، عوامل اولیه شناسایی شده در این پژوهش در پنج دسته کلی شامل اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، مدیریتی-نهادی، زیرساختی-کالبدی و محیط‌زیستی طبقه‌بندی گردیده‌اند. این طبقه‌بندی با رویکرد ترکیبی مبتنی بر چارچوب STEEP و با بومی‌سازی نسبت به ویژگی‌های شهر طرجه صورت گرفته است. چنین تقسیم‌بندی‌ای، زمینه‌ساز تحلیل ساختاری دقیق‌تری در مرحله تحلیل اثرات متقاطع بوده و امکان تفکیک اثرگذاری و اثرپذیری عوامل را در بستر تحلیلی میک‌مک فراهم ساخته است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت توصیفی است و جهت گردآوری داده‌ها در بخش مبانی نظری از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده است همچنین در بخش عملی با توجه به رویکرد آینده‌پژوهی با هدف دستیابی به پیشران‌های مؤثر در توسعه گردشگری پایدار، توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر روش‌های کمی و کیفی است. بر این اساس در مرحله اول جهت شناسایی متغیرها و شاخص‌های مؤثر در توسعه گردشگری پایدار شهر طرجه، مصاحبه‌ای عمیق با دوازده نفر از کارشناسان و خبرگان حوزه مورد مطالعه (جدول شماره ۲) که با استفاده از تکنیک ارجاعی زنجیره‌ای (گلوله برفی) انتخاب شدند، صورت گرفته است، در نمونه دهم اشباع نظری تا حدی شکل گرفت اما تا مصاحبه دوازدهم، فرآیند پژوهش ادامه یافت. مصاحبه‌ها به صورت دستی کدگذاری شدند و ۳۲ متغیر از آن‌ها به دست آمد که در ادامه ۳۲ متغیر به دست آمده در پنج گروه (عوامل اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی، مدیریتی و زیرساختی - خدماتی) طبقه‌بندی شدند. در این پژوهش برای دسته‌بندی عوامل کلیدی مؤثر، از چارچوب تحلیلی STEEP بهره‌گیری شده است. این چارچوب که مخفف پنج بُعد اجتماعی، فناوری، اقتصادی، محیط‌زیستی و سیاسی است، ابزاری رایج در مطالعات آینده‌پژوهی به شمار می‌رود. البته در این تحقیق، با توجه به زمینه موضوعی و شرایط بومی شهر طرجه، بُعد فناوری جای خود را به عوامل زیرساختی و کالبدی داده است تا تحلیل بافت محور دقیق‌تری از توسعه گردشگری شهری فراهم گردد. در مرحله دوم با استفاده از پرسشنامه نیمه ساختاریافته، از کارشناسان خواسته شد تا در قالب ماتریس اثرات متقاطع، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرها را بر مبنای اعدادی بین طیف صفر تا سه امتیازدهی کنند. (در این امتیازدهی نمره صفر به معنای بدون تأثیر، نمره یک تأثیر ضعیف، دو تأثیر متوسط و سه تأثیر زیاد است).

جدول ۲. مشخصات نمونه

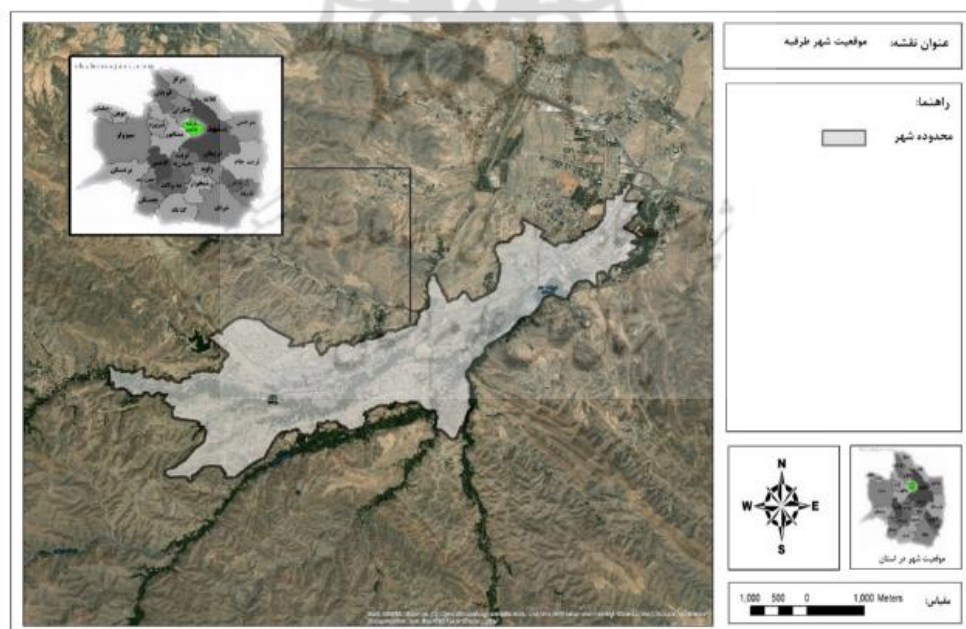
نوع ارتباط با موضوع	تعداد	تحصیلات
اساتید دانشگاه در حوزه شهرسازی و گردشگری	۲	دکتری
کارشناس و فعال در حوزه شهرسازی و گردشگری	۷	کارشناسی ارشد
مدیران شهری	۳	کارشناسی ارشد و کارشناسی
مجموع	۱۲	-

در ادامه برای محاسبات ماتریس اثرات متقاطع از نرم‌افزار میک مک استفاده شده است؛ بدین صورت که پس از وارد نمودن ماتریس، میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری متغیرهای کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار در شهر طرجه را دو حالت مستقیم و غیرمستقیم نمایش می‌دهد. همچنین وضعیت متغیرها به صورت نمودار متناظر نیز قابل مشاهده است که

نحوه پراکنش این عوامل گویای وضعیت پایدار یا ناپایدار سیستم است. (بدین ترتیب که قرارگیری متغیرها به صورت L شکل حاکی از وضعیت پایدار سیستم دارد و متغیرها نیز در سه گروه (عوامل تأثیرگذار، تأثیرپذیر و مستقل) قرار می‌گیرند و در حالت دوم و شرایط ناپایدار، متغیرها در پنج گروه (عوامل تأثیرگذار، تأثیرپذیر، مستقل، دو وجهی و تنظیمی) و حول محور قطری بردار پراکنده‌اند (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸). در انتخاب نهایی پیشران‌های کلیدی، تلاش شد تحلیل صرفاً محدود به شاخص تأثیرگذاری مستقیم نباشد، بلکه جایگاه متغیرها در نقشه پراکنش و سطح تأثیرپذیری آن‌ها موردتوجه قرار گیرد. این انتخاب در چارچوب اصول آینده‌نگاری انجام شده است که شامل نگاه سیستمی به تعاملات متغیرها، مشارکت خبرگان در تحلیل کیفی، تلفیق شاخص‌های تأثیرگذاری و تأثیرپذیری و توجه به عدم قطعیت‌های مؤثر بر آینده می‌باشد. بر همین اساس، متغیرهایی که در ناحیه پیشران‌ها قرار داشته و از بیشترین میزان اثرگذاری ساختاری در سیستم برخوردار بودند، به عنوان عوامل کلیدی انتخاب شدند.

محدوده مورد مطالعه

طرقه با جمعیت حدود ۳۳ هزار نفر در ۳۰ کیلومتری مشهد واقع شده و پس از این کلان‌شهر، مهم‌ترین مقصد گردشگری خراسان رضوی به شمار می‌رود. بیش از نیمی از ساکنان شهر به فعالیت‌های خدماتی وابسته به گردشگری مشغول هستند. موقعیت جغرافیایی ممتاز، دسترسی آسان، اقلیم چهارفصل، چشم‌اندازهای طبیعی و زیرساخت‌های متنوع، طرقه را به قطب طبیعت‌گردی شرق کشور تبدیل کرده است. با این حال، فشار جمعیتی ناشی از گردشگران فصلی و نبود برنامه‌ریزی جامع، تهدیداتی برای محیط‌زیست و ساختار اجتماعی شهر ایجاد کرده و ضرورت رویکردی آینده‌نگر در توسعه گردشگری پایدار را آشکار می‌سازد.

شکل ۱. موقعیت قرارگیری شهر طرقه در استان خراسان رضوی

یافته‌ها

پس از گردآوری تمام عوامل کلیدی توسعه از طریق مصاحبه با خبرگان، این عوامل طبقه‌بندی و جهت وارد نمودن در نرم‌افزار میک‌مک، کدگذاری شدند جدول شماره (۱). در ادامه از کارشناسان خواسته شد تا عوامل کلیدی (متغیرها) را در قالب ماتریس اثرات متقاطع امتیازدهی کنند تا میزان ارتباط میان آن‌ها مشخص گردد. بدین معنی که متغیرهای قرارگرفته در سطرها روی متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند؛ در این صورت می‌توان متغیرهای سطرها را تأثیرگذار و متغیرهای ستون‌ها را، تأثیرپذیر نامید. پس از تشکیل ماتریس تأثیرات متقاطع، این ماتریس را به‌عنوان داده‌های خام و اولیه در نرم‌افزار میک‌مک وارد نموده، این تأثیرات با عددی بین ۰ تا ۳ و با توجه به نظر نخبگان به‌دست‌آمده است و ویژگی آن پس از خروجی ماتریس تأثیرات از نرم‌افزار میک‌مک در جدول شماره (۲) نشان داده‌شده است.

جدول ۳. عوامل کلیدی حاصل از مصاحبه با کارشناسان و خبرگان

گروه	کد	عامل
عوامل اجتماعی - فرهنگی	Q1	آگاهی جامعه محلی و گردشگران
	Q2	افزایش فرهنگ گردشگری
	Q3	وجود جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و سمینارها
	Q4	صنایع‌دستی
	Q5	آداب‌ورسوم
	Q6	حس اعتماد گردشگر
	Q7	توسعه رشته‌های مرتبط دانشگاهی
عوامل اقتصادی	Q8	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
	Q9	مناسب بودن هزینه‌ها
	Q10	میزان بودجه
	Q11	رقابت‌پذیری
	Q12	بازاریابی
	Q13	توزیع امکانات
عوامل برنامه‌ریزی و مدیریت	Q14	سیاست‌های کلان مسئولین
	Q15	مدیریت تخصصی
	Q16	مشارکت شهروندان
	Q17	طرح جامع گردشگری
	Q18	امنیت
	Q19	سیاست‌های تشویقی
عوامل زیرساختی و خدماتی	Q20	هماهنگی سازمان‌ها
	Q21	معايير و دسترسی‌ها
	Q22	شبکه حمل‌ونقل شهری
	Q23	تأسیسات زیربنایی
	Q24	خدمات رفاهی
	Q25	تورهای گردشگری
	Q26	زمین
	Q27	دفاتر و آژانس‌های گردشگری
	Q28	بانک اطلاعات گردشگری
	Q29	وجود مراکز خرید
زیست‌محیطی	Q30	گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری
	Q31	منابع آب
	Q32	فضاهای سبز و باز

جدول ۴. ویژگی‌های ماتریس اثرات متقابل در نرم‌افزار میک‌مک

شاخص‌ها	ارزش
اندازه ماتریس	۳۲
تعداد تکرارها	۲
تعداد صفرها	۴۰۸
تعداد یک‌ها	۱۴۰
تعداد دوها	۲۰۵
تعداد سه‌ها	۲۷۱
جمع	۶۱۶
درجه پرشدگی	۶۰.۱۵٪

ابعاد ماتریس در نرم‌افزار میک مک ۳۲ در ۳۲ بوده و تعداد تکرارها دو بار در نظر گرفته شده است. شاخص پراکندگی ماتریس نیز ۶۰.۱۵٪ است که این میزان نشان‌دهنده آن است که در بیش از ۶۰ مورد بر یکدیگر تأثیر گذاشته‌اند؛ همچنین از مجموع ۶۱۶ رابطه، ۲۷۱ رابطه دارای اثرات متقاطع ۳، ۲۰۵ رابطه دارای اثرات متقاطع ۲ و ۱۴۰ رابطه دارای اثرات متقاطع ۱ هستند. این نتایج بیانگر آن است که تعداد روابط با اثرگذاری زیاد نسبت به سایر روابط بیشتر است و روابط با شدت کم درصد کمی را از مجموع روابط تشکیل داده است. در ادامه ماتریس تأثیرات عوامل توسعه شهر طبقه به‌صورت مستقیم (جدول شماره ۳) و غیرمستقیم (جدول شماره ۴) و امتیازدهی هر عامل در ستون و ردیف ماتریس نشان داده شده است. لازم به ذکر است که محاسبات و اعداد نوشته شده بر اساس معادلات ریاضی توسط نرم‌افزار است و تنها به جهت مقایسه عوامل به‌صورت نسبی می‌باشد و ارزش واقعی اعداد را نشان نمی‌دهد.

جدول ۵. میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم عوامل

عامل	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
آگاهی جامعه محلی و گردشگران	۳۳	۴۰
افزایش فرهنگ گردشگری	۵۲	۴۵
وجود جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و سمینارها	۶۱	۶۷
صنایع دستی	۳۷	۵۱
آداب و رسوم	۳۰	۱۱
حس اعتماد گردشگر	۳۱	۵۰
توسعه رشته‌های مرتبط دانشگاهی	۴۰	۶۰
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	۵۲	۸۸
مناسب بودن هزینه‌ها	۳۴	۴۸
میزان بودجه	۵۱	۲۹
رقابت‌پذیری	۴۸	۶۸
بازاریابی	۴۰	۳۱
توزیع امکانات	۴۸	۵۴
سیاست‌های کلان مسئولین	۶۷	۵۶
مدیریت تخصصی	۵۸	۲۶
مشارکت شهروندان	۴۴	۴۷
طرح جامع گردشگری	۵۶	۲۷

عامل	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
امنیت	۳۳	۳۹
سیاست‌های تشویقی	۴۴	۳۹
هماهنگی سازمان‌ها	۴۶	۲۱
معايير و دسترسی‌ها	۴۱	۲۵
شبکه حمل‌ونقل شهری	۴۱	۲۵
تأسیسات زیربنایی	۵۳	۲۹
خدمات رفاهی	۴۱	۴۳
تورهای گردشگری	۴۳	۷۸
زمین	۳۷	۴۱
دفاتر و آژانس‌های گردشگری	۲۳	۳۳
بانک اطلاعات گردشگری	۴۴	۱۶
وجود مراکز خرید	۳۶	۴۸
گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری	۵۰	۷۵
منابع آب	۲۸	۲۳
فضاهای سبز و باز	۲۱	۳۰
	۱۳۶۳	۱۳۶۳

جدول ۶. ماتریس تأثیرات غیرمستقیم

عامل	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
آگاهی جامعه محلی و گردشگران	۶۷۷۰۳	۸۶۰۹۹
افزایش فرهنگ گردشگری	۱۰۰۱۷۳	۱۰۱۱۸۹
وجود جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و سمینارها	۱۱۴۸۰۲	۱۳۱۱۹۲
صنایع دستی	۷۰۱۰۲	۱۰۹۸۱۹
آداب و رسوم	۶۲۵۳۱	۲۸۵۰۴
حس اعتماد گردشگر	۶۴۴۹۸	۹۵۹۲۴
توسعه رشته‌های مرتبط دانشگاهی	۷۶۵۴۳	۱۱۸۶۷۴
سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	۱۰۰۰۶۰	۱۶۲۴۲۵
مناسب بودن هزینه‌ها	۶۵۶۵۷	۸۹۷۲۷
میزان بودجه	۱۰۰۳۳۳	۵۱۸۱۴
رقابت‌پذیری	۹۴۴۷۵	۱۳۱۵۹۳
بازاریابی	۷۴۸۲۰	۶۷۴۶۵
توزیع امکانات	۸۸۸۵۱	۹۳۴۳۵
سیاست‌های کلان مسئولین	۱۲۶۴۲۰	۱۰۲۲۱۲
مدیریت تخصصی	۱۱۳۹۰۸	۵۱۱۸۸
مشارکت شهروندان	۸۴۷۴۱	۹۶۱۸۷
طرح جامع گردشگری	۱۰۹۲۸۳	۴۱۰۴۳
امنیت	۶۵۵۶۳	۷۴۷۱۶
سیاست‌های تشویقی	۸۳۳۱۰	۸۱۶۵۳
هماهنگی سازمان‌ها	۹۰۵۲۸	۳۶۴۳۴
معايير و دسترسی‌ها	۷۵۵۹۶	۴۵۷۳۳
شبکه حمل‌ونقل شهری	۷۷۲۸۴	۴۴۸۲۱
تأسیسات زیربنایی	۹۷۲۱۳	۴۸۵۹۶
خدمات رفاهی	۷۸۱۰۴	۷۹۷۲۰
تورهای گردشگری	۷۹۶۷۱	۱۴۶۴۵۸
زمین	۷۲۲۵۳	۶۸۶۹۵

۷۸۹۶۲	۴۴۷۲۲	دفتر و آژانس‌های گردشگری
۳۷۰۸۶	۸۵۴۱۷	بانک اطلاعات گردشگری
۹۶۲۴۴	۶۶۲۳۰	وجود مراکز خرید
۱۳۹۳۶۸	۹۲۸۵۸	گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری
۳۸۶۷۰	۵۷۲۷۶	منابع آب
۴۷۷۵۳	۴۲۵۷۴	فضاهای سبز و باز
۱۳۶۳	۱۳۶۳	

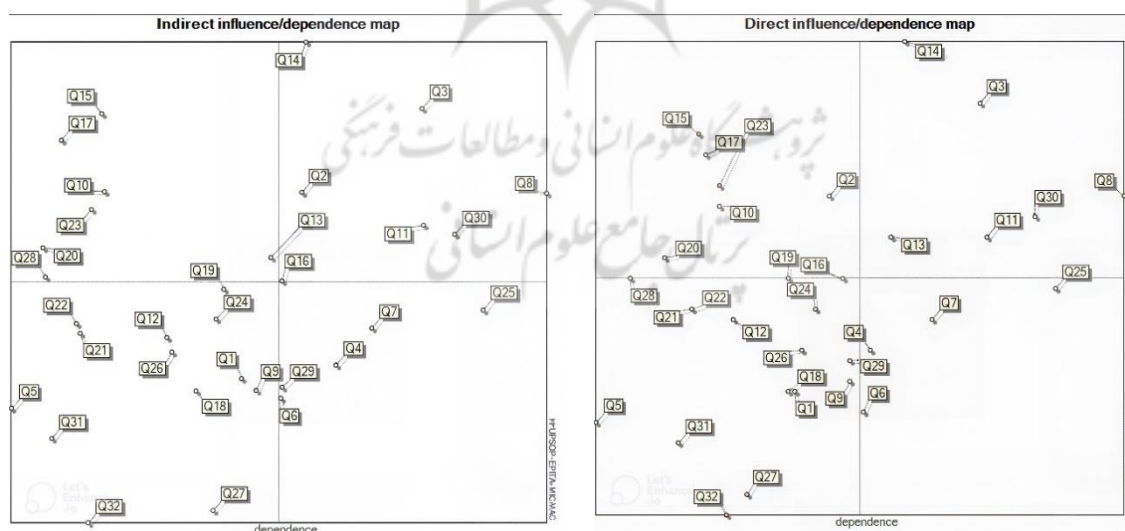
تحلیل‌های به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که عامل سیاست‌های کلان مسئولین بیشترین تأثیرگذاری و عامل فضاهای سبز و باز کمترین تأثیرگذاری را داشته است. از طرفی عامل سرمایه‌گذاری بخش خصوصی بیشترین تأثیرپذیری و عامل آداب‌ورسوم کمترین تأثیرپذیری را داشته‌اند. برای محاسبات اثرگذاری غیرمستقیم، نرم‌افزار ماتریس را چند بار به توان می‌رساند؛ از این جهت جمع اثرگذاری و اثرپذیری‌های غیرمستقیم و مقایسه آن با اثرگذاری‌های مستقیم دشوار می‌شود. برای رفع این مشکل نرم‌افزار میک‌جدول سهم عوامل بر اساس اثرهای مستقیم و غیرمستقیم را در مقیاس ده هزار ارائه می‌نماید. بر این مبنا مجموع اثرگذاری بر اثرپذیری‌ها ده هزار محاسبه‌شده است و سهم هر کدام از متغیرها از عدد به‌دست‌آمده، نشان‌دهنده سهم آن از کل سیستم است. متغیر سیاست‌های کلان مسئولین بیشترین سهم را در اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم داشته است همچنین تمامی پیشران‌های کلیدی به‌دست‌آمده در اثرگذاری مستقیم با اندکی جابجایی در اثرگذاری غیرمستقیم تکرار شده‌اند. سپس بر اساس این امتیاز عوامل را بر اساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم رتبه‌بندی می‌کند. که در این حالت عواملی که بیشترین امتیاز را کسب کنند میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها نیز بر این اساس تغییر می‌کند. در جدول شماره ۵ عوامل توسعه (پیشران‌ها) شهر طبقه‌بندی بر اساس تأثیرپذیری و تأثیرگذاری به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم رتبه‌بندی کرده است.

جدول ۷. امتیاز تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم

رتبه	عامل	تأثیرگذاری مستقیم	عامل	تأثیرپذیری مستقیم	عامل	تأثیرگذاری غیرمستقیم	عامل	تأثیرپذیری غیرمستقیم
۱	Q14	۴۹۱	Q8	۶۴۵	Q14	۴۸۱	Q8	۶۱۹
۲	Q3	۴۴۷	Q25	۵۷۲	Q3	۴۳۷	Q25	۵۵۸
۳	Q15	۴۲۵	Q30	۵۵۰	Q15	۴۳۴	Q30	۵۳۱
۴	Q17	۴۱۰	Q11	۴۹۸	Q17	۴۱۶	Q11	۵۰۱
۵	Q23	۳۸۸	Q3	۴۹۱	Q10	۳۸۲	Q3	۵۰۰
۶	Q2	۳۸۱	Q7	۴۴۰	Q2	۳۸۱	Q7	۴۵۲
۷	Q8	۳۸۱	Q14	۴۱۰	Q8	۳۸۱	Q4	۴۱۸
۸	Q10	۳۷۴	Q13	۳۹۶	Q23	۳۷۰	Q14	۳۸۹
۹	Q30	۳۶۶	Q4	۳۷۴	Q11	۳۶۰	Q2	۳۸۵
۱۰	Q11	۳۵۲	Q6	۳۶۶	Q30	۳۵۳	Q29	۳۶۶
۱۱	Q13	۳۵۲	Q9	۳۵۲	Q20	۳۴۵	Q16	۳۶۶
۱۲	Q20	۳۳۷	Q29	۳۵۲	Q13	۳۳۸	Q6	۳۶۵
۱۳	Q16	۳۲۲	Q16	۳۴۴	Q28	۳۲۵	Q13	۳۵۶
۱۴	Q19	۳۲۲	Q2	۳۳۰	Q16	۳۲۳	Q9	۳۴۲
۱۵	Q28	۳۲۲	Q24	۳۱۵	Q19	۳۱۷	Q1	۳۳۸
۱۶	Q25	۳۱۵	Q26	۳۰۰	Q25	۳۰۳	Q19	۳۱۱
۱۷	Q21	۳۰۰	Q1	۲۹۳	Q24	۲۹۷	Q24	۳۰۳
۱۸	Q22	۳۰۰	Q18	۲۸۶	Q22	۲۹۴	Q27	۳۰۰

رتبه	عامل	تأثیرگذاری مستقیم	عامل	تأثیرپذیری مستقیم	عامل	تأثیرگذاری غیرمستقیم	عامل	تأثیرپذیری غیرمستقیم
۱۹	Q24	۳۰۰	Q19	۲۸۶	Q7	۲۹۱	Q18	۲۸۴
۲۰	Q7	۲۹۳	Q27	۲۴۲	Q21	۲۸۸	Q26	۲۶۱
۲۱	Q12	۲۹۳	Q12	۲۲۷	Q12	۲۸۵	Q12	۲۵۷
۲۲	Q4	۲۷۱	Q32	۲۲۰	Q26	۲۷۵	Q10	۱۹۷
۲۳	Q26	۳۷۱	Q10	۲۱۲	Q4	۲۶۷	Q15	۱۹۵
۲۴	Q29	۲۶۴	Q23	۲۱۲	Q1	۲۵۸	Q23	۱۸۵
۲۵	Q9	۲۴۹	Q17	۱۹۸	Q29	۲۵۲	Q32	۱۸۲
۲۶	Q1	۲۴۲	Q15	۱۹۰	Q9	۲۵۰	Q21	۱۷۴
۲۷	Q18	۲۴۲	Q21	۱۸۳	Q18	۲۴۹	Q22	۱۷۰
۲۸	Q6	۲۲۷	Q22	۱۸۳	Q6	۲۴۵	Q17	۱۵۶
۲۹	Q5	۲۲۰	Q31	۱۶۸	Q5	۲۳۸	Q31	۱۴۷
۳۰	Q31	۲۰۵	Q20	۱۵۴	Q31	۲۱۸	Q28	۱۴۱
۳۱	Q27	۱۶۸	Q28	۱۱۷	Q27	۱۷۰	Q20	۱۳۸
۳۲	Q32	۱۵۴	Q5	۸۰	Q32	۱۶۲	Q5	۱۰۸

محل قرار گرفتن متغیرها در خروجی نرم‌افزار میک مک بر اساس تأثیرگذاری و تأثیرپذیری می‌باشد که در شکل شماره ۲ نشان داده شده است. بر اساس تعریف و تفسیر متغیرها در نمودار میک مک، موقعیت و وضعیت هریک از عوامل کلیدی توسعه شهر بر اساس نحوه قرارگیری متغیرها که ارائه شده، مورد بررسی قرار گرفت. متغیرهای تعیین کننده یا تأثیرگذار به درواقع متغیرهای ورودی هستند که اصلی ترین متغیرهای تأثیرگذارند و میزان تأثیرپذیری آن‌ها نسبت به تأثیرگذاری شان بسیار کمتر است. این متغیرها در ناحیه شمال غرب صفحه پراکندگی قرار دارند و پایداری سیستم نیز به شدت به آن‌ها وابسته است، همچنین این متغیرها به منزله متغیرهای کلیدی و تعیین کننده رفتار سیستم محسوب می‌شوند.

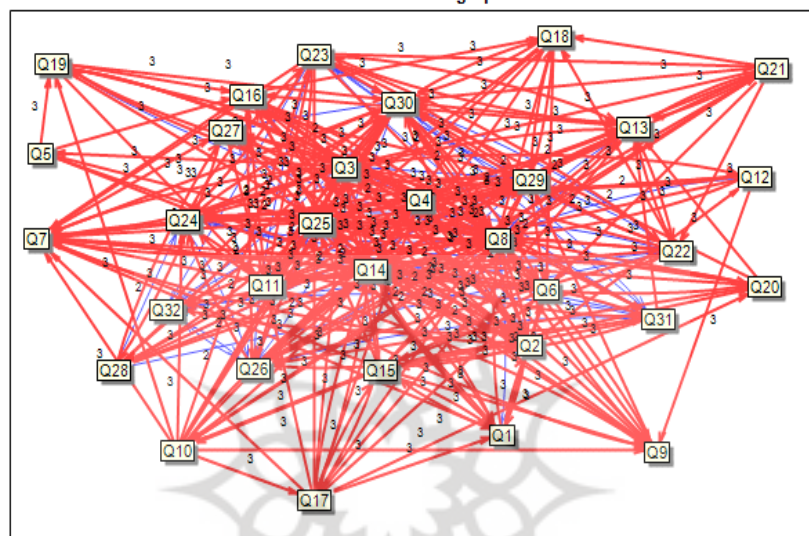

شکل ۲. موقعیت قرارگیری عوامل تأثیرگذار در تحلیل اثرات متقاطع

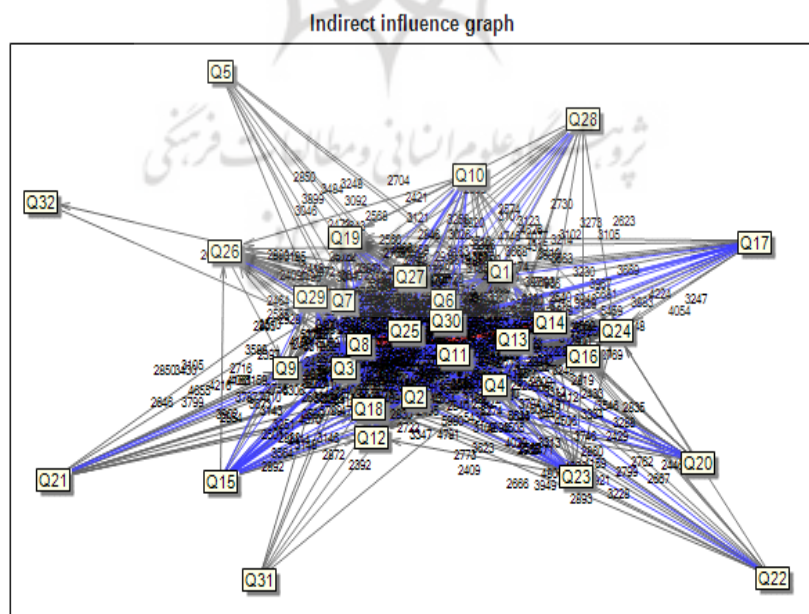
به صورت غیرمستقیم

به صورت مستقیم

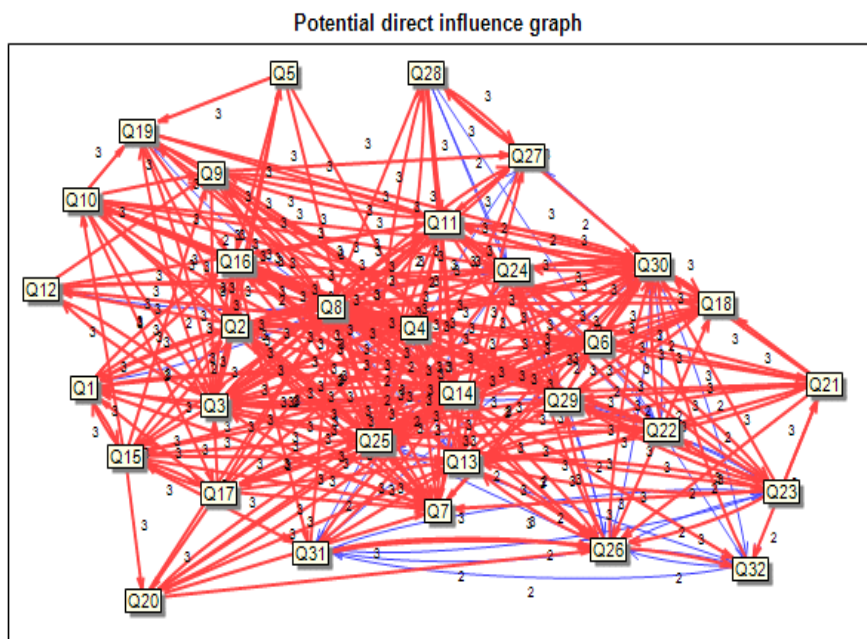
از میان ۳۲ عامل بررسی‌شده، بر اساس اصول foresight و ترکیب شاخص‌های اثرگذاری مستقیم، غیرمستقیم و موقعیت سیستمی، شش عامل کلیدی به‌عنوان پیشران‌های توسعه گردشگری پایدار طبقه‌بانتخاب شدند. این عوامل شامل برگزاری رویدادها (جشنواره‌ها و نمایشگاه‌ها)، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، رقابت‌پذیری، توزیع امکانات، سیاست‌های کلان مسئولین و گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری هستند. نمودارهای تحلیلی (نمودارهای ۱ تا ۶) روابط مستقیم و غیرمستقیم میان متغیرها را نشان می‌دهند؛ به‌گونه‌ای که ضخامت و رنگ خطوط بیانگر شدت اثرگذاری و تراکم شبکه نمایانگر پیچیدگی ساختار سیستم گردشگری است. این نتایج تصویری روشن از جایگاه پیشران‌های کلیدی و نقش آن‌ها در سناریوهای احتمالی آینده فراهم می‌آورد.

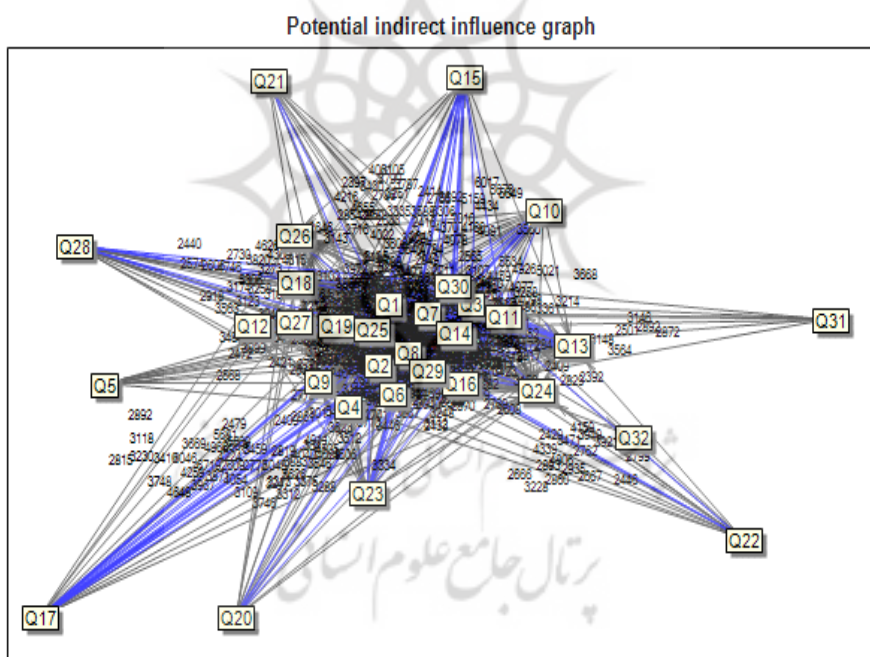
شکل ۳. تأثیرات مستقیم عوامل (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

شکل ۴. تأثیرات غیرمستقیم عوامل (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

شکل ۵. تأثیرات مستقیم بالقوه عوامل (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

شکل ۶. تأثیرات غیرمستقیم بالقوه عوامل (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی)

در پی اجرای تحلیل MICMAC و رتبه‌بندی متغیرها بر مبنای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم، شش پیشران کلیدی استخراج شده‌اند که در بالاترین چارک اثرگذاری مستقیم قرار دارند (پیش‌تر ذکر شد) و نقش تعیین‌کننده‌ای در پایداری سیستم گردشگری شهر طبقه ایفا می‌کنند. با توجه به اهمیت این عوامل در مسیر توسعه آینده محور گردشگری، ضروری است علاوه بر تحلیل کمی، بررسی کیفی و تبیینی آن‌ها نیز صورت گیرد تا ارتباط

نظری آن‌ها با ادبیات گردشگری پایدار و فرآیندهای مدیریت شهری روشن شود. در ادامه، تلاش شده است برای هر یک از این پیشران‌ها، تحلیل مفهومی و ارتباط آن با ساختار توسعه پایدار شهری به صورت مجزا تشریح گردد.

۱. وجود جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و سمینارها؛ برگزاری رویدادهای فرهنگی و علمی از جمله جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها و کنفرانس‌ها، یکی از ابزارهای اثربخش برای تحریک تقاضای گردشگری در مقاصد شهری است. این رویدادها با ایجاد انگیزه سفر، تقویت هویت فرهنگی و فراهم آوردن بستری برای تعاملات اجتماعی، به پایداری اجتماعی و اقتصادی گردشگری کمک می‌کنند (Getz, 2008). در شهر طرقله، پتانسیل‌های فرهنگی و موقعیت جغرافیایی می‌تواند این نوع گردشگری رویداد محور را به یکی از مزیت‌های رقابتی اصلی بدل کند.

۲. سرمایه‌گذاری بخش خصوصی: ورود سرمایه‌گذاران بخش خصوصی به حوزه زیرساخت‌ها، خدمات و تسهیلات گردشگری نه تنها موجب تنوع بخشی به محصولات گردشگری می‌شود، بلکه از فشار بر منابع عمومی نیز می‌کاهد. به‌ویژه در مناطق با ظرفیت‌های محیطی بالا اما سرمایه دولتی محدود، حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی شرط لازم برای پایداری اقتصادی گردشگری است (UNWTO, 2015). در طرقله، ظرفیت‌های خدماتی، دسترسی بالا و نزدیکی به مشهد، فرصت مناسبی برای جذب سرمایه‌گذار فراهم کرده‌اند.

۳. رقابت‌پذیری: در ادبیات گردشگری، رقابت‌پذیری به منزله توان مقصد برای جذب، حفظ و رضایت گردشگران در مقایسه با مقاصد دیگر شناخته می‌شود (Ritchie & Crouch, 2003). رقابت‌پذیری نه تنها به شاخص‌های اقتصادی نظیر قیمت‌ها و کیفیت خدمات، بلکه به عوامل فرهنگی، محیطی و مدیریتی نیز وابسته است. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که تقویت مزیت‌های نسبی شهر طرقله نسبت به مقاصد مشابه، به‌ویژه در بُعد خدمات گردشگری و فضای عمومی، نقشی کلیدی در تحقق توسعه پایدار ایفا می‌کند.

۴. توزیع امکانات: توسعه متوازن زیرساخت‌ها و خدمات گردشگری در سطح پهنه‌های مختلف شهری، یکی از الزامات اصلی در عدالت فضایی و جلوگیری از تمرکز بیش از حد در نقاط خاص است (Hall & Page, 2014). در طرقله، توزیع متعادل امکانات نظیر فضاهای تفریحی، اقامتگاه‌ها، حمل و نقل و خدمات پشتیبان، تأثیر مستقیمی بر تجربه گردشگر، رضایت جامعه محلی و تداوم فعالیت‌های گردشگری خواهد داشت.

۵. سیاست‌های کلان مسئولین: سیاست‌گذاری کلان در سطح ملی و منطقه‌ای، نقش مهمی در جهت‌گیری توسعه گردشگری دارد. در این راستا، وجود اراده سیاسی، تدوین اسناد راهبردی، حمایت‌های قانونی و سیاست‌های تشویقی برای جذب سرمایه‌گذار و حفظ منابع، از اهمیت بالایی برخوردار است (Dredge & Jenkins, 2011) و (اسلامیان و شاه‌یوندی، ۱۴۰۳). یافته‌ها نشان می‌دهد که در شهر طرقله، هم‌راستاسازی سیاست‌های کلان با ظرفیت‌های بومی، شرط حیاتی برای پیشبرد توسعه پایدار گردشگری محسوب می‌شود.

۶. گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری: توسعه فیزیکی فضاهای گردشگری اعم از فضاهای اقامتی، پذیرایی، تفریحی و تجاری، در صورتی که با ملاحظات زیست‌محیطی و طراحی پایدار همراه باشد، می‌تواند کیفیت تجربه گردشگر و کارایی خدمات را ارتقا دهد. باین حال، رشد بی‌رویه فضاهای ساخته‌شده بدون ارزیابی اثرات محیطی، تهدیدی برای چشم‌اندازهای اکولوژیکی مقصد است. در مورد طرقله، لازم است این گسترش در چارچوب الگوهای توسعه پایدار و هماهنگ با ظرفیت تحمل اکولوژیکی انجام شود.

بحث

فعالیت‌های گردشگری نیاز به برنامه‌ریزی، مدیریت و نظارت دقیق با استفاده از یک رویکرد پایدار بلندمدت دارد که شهرها و کشورهای مختلف، متنوع است. اختلاف بین عوامل کلیدی در گردشگری پایدار شهرها، حاکی از تفاوت در تأثیرپذیری شهرها نسبت به یکدیگر است و به عوامل و شرایط گوناگونی وابسته است. نتایج این پژوهش در شناسایی پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری پایدار در شهر طبقه نشان داد که سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و سیاست‌های توسعه‌گرا بیشترین نقش را در شکل‌دهی آینده گردشگری ایفا می‌کنند. این یافته با نتایج منور و همکاران همخوان است که تأثیر مثبت گردشگری بر رشد اقتصادی و اشتغال در پاکستان را گزارش کرده‌اند و سرمایه‌گذاری را به‌عنوان عاملی کلیدی معرفی نمودند (Manzoor et al, 2019). عامل «رقابت‌پذیری مقصد» نیز به‌عنوان یکی از پیشران‌های اصلی شناسایی شد که همسو با نتایج فونت است. آنان نشان دادند که ظرفیت جذب سازمان‌های مدیریت مقصد و شاخص‌های رقابت‌پذیری می‌تواند در ارتقای جایگاه یک مقصد نقش اساسی ایفا کند (Font et al, 2023). از سوی دیگر، توجه به «برگزاری رویدادهای فرهنگی» در پژوهش حاضر، در امتداد دیدگاه‌هایی قرار می‌گیرد که گردشگری را نه تنها فعالیتی اقتصادی، بلکه بستری برای پایداری فرهنگی و هویت محلی می‌داند (Eslami et al, 2019). این امر به‌ویژه برای شهری مانند طبقه که پیشینه فرهنگی و موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد دارد، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. یافته مربوط به «توزیع متوازن امکانات» و «زیرساخت‌های گردشگری» نیز با مطالعات مالیک و نیال قابل‌مقایسه است. مالیک و همکاران گردشگری را عاملی برای ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد در بخش‌های رسمی و غیررسمی معرفی کرده‌اند (Malik et al, 2010) و نیال و همکاران تأکید داشتند که ورود گردشگران و تشکیل سرمایه در مقیاس ملی، نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه پایدار دارد. در همین راستا، مطالعه حاضر نشان داد که در مقیاس شهری نیز ایجاد زیرساخت‌ها و توزیع عادلانه امکانات، بنیان اساسی پایداری گردشگری محسوب می‌شود (Nepal et al, 2019). مقایسه با مطالعات زیست‌محیطی مانند نشان می‌دهد که اگرچه بُعد محیط‌زیستی یکی از ارکان توسعه پایدار است (Grilli et al, 2021)، اما در مقیاس موردبررسی (شهر طبقه) عوامل اقتصادی و نهادی وزن بیشتری داشته‌اند. این امر می‌تواند ناشی از ساختار اقتصادی منطقه، ماهیت گردشگری چهارفصل و فشار ناشی از حضور گردشگران غیربومی باشد. بنابراین، پژوهش حاضر علاوه بر تأیید اهمیت ابعاد زیست‌محیطی در سطح کلی، نشان می‌دهد که برای دستیابی به پایداری در مقیاس محلی، توجه به ابعاد اقتصادی، نهادی و اجتماعی اهمیت دوچندان دارد. بدین ترتیب، نوآوری اصلی این پژوهش در آن است که با ترکیب روش آینده‌پژوهی و تحلیل MICMAC، نشان داد چگونه می‌توان پیشران‌های کلیدی گردشگری پایدار را در سطح محلی شناسایی کرد و تفاوت‌های زمینه‌ای را نسبت به مطالعات ملی و بین‌المللی آشکار ساخت.

نتیجه‌گیری

نیاز به توسعه پایدار گردشگری با توجه به رشد سریع صنعت گردشگری در سراسر جهان و اثرات نامطلوب گردشگری بر ساختار اجتماعی، منابع طبیعی و ارزش‌های فرهنگی به موضوعی رایج تبدیل شده است. در حقیقت، گردشگری پایدار به ما این امکان را می‌دهد که اثرات زیست‌محیطی را به حداقل و مزایای اجتماعی-اقتصادی مقاصد گردشگری را به حداکثر برسانیم. این پژوهش با استفاده از روش آینده‌پژوهی به دنبال رویکردی استراتژیک برای توسعه پایدار گردشگری در شهر طبقه است. بسیاری از عوامل انتخاب‌شده در تحلیل‌های ماتریس متقاطع جزء پیشران‌های توسعه هستند و برخی عوامل دیگر نیز در ماتریس اولیه به‌عنوان عامل کلیدی انتخاب نشده‌اند اما به‌عنوان نیروی پیشران در روند توسعه

شهر طبقه ایفای نقش می‌کنند. با توجه به شرایط شهر طبقه ضروری است عواملی که در زیر نام برده شده‌اند، در تدوین سناریوهای نهایی ایفای نقش کنند. مطرح‌شدن فاکتورهای وجود جشنواره‌ها، نمایشگاه‌ها، کنفرانس‌ها و سمینارها، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، رقابت‌پذیری، توزیع امکانات، سیاست‌های کلان مسئولین و گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری به‌منابه پیشران‌های کلیدی اهمیت این عوامل را در جذب ماندگاری و پایداری و تمایل به بازدید دوباره گردشگران را نشان می‌دهد. علاوه بر این، می‌توان نتیجه گرفت که شهر طبقه علیرغم ضعف‌ها و تهدیدات زیست‌محیطی فراوانی که دارد، دارای ظرفیت‌های گردشگری است که باید با رویکردهای استراتژیک به‌صورت پایدار مدیریت شود. با توجه به نتایج حاصل از شناسایی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار شهر طبقه، لازم است برنامه‌ریزی‌های آینده در حوزه مدیریت گردشگری شهری با تمرکز بر عوامل اثرگذار از جمله سیاست‌گذاری کلان هماهنگ، حمایت هدفمند از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، ارتقاء رقابت‌پذیری مقصد، تقویت زیرساخت‌های مرتبط و بهره‌برداری هدفمند از ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی صورت گیرد. این اقدام می‌تواند بستری برای طراحی سناریوهای توسعه پایدار در سطح محلی فراهم نماید.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهام نویسندگان در پژوهش

همه نویسندگان در نگارش بخش‌های مختلف مقاله مشارکت داشتند.

تضاد منافع

نویسنده (نویسندگان) اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسنده (نویسندگان)، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکت‌شان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نماید.

منابع

- احمدزاده، جهان‌افروز؛ حاجی علی‌اکبری، فیروزه و درودی، هما. (۱۴۰۲). شناسایی و تحلیل پیشران‌های اجتماعی حاکم بر سیاست‌گذاری توسعه گردشگری شهرهای ایران در افق ۱۴۰۴ با رویکرد آینده‌پژوهی. *مجله گردشگری شهری*، ۱۰ (۱)، ۱۳۳-۱۴۹. <http://doi.org/10.22059/JUT.2023.348349.1066>
- اسلامیان، پگاه و شاه‌یوندی، احمد. (۱۴۰۳). آینده‌پژوهی شهرهای رقابت‌پذیر در زمینه گردشگری با رویکرد سناریو نگاری مطالعه موردی: شهر اصفهان. *مجله گردشگری شهری*، ۱۱ (۱)، ۵۹-۷۶. <https://doi.org/10.22059/jut.2024.337371.1001>
- جوان، فرهاد؛ حجت‌شمامی، سیروس و سیفی‌زاده، محمد. (۱۴۰۰). واکاوی پیشران‌های مؤثر بر توسعه گردشگری کلان‌شهر رشت مبتنی بر رویکرد آینده‌پژوهی. *پژوهش‌های برنامه و توسعه*، ۲ (۲)، ۱۶۱-۱۸۶. <https://doi.org/10.22034/pbr.2021.138467>
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ پوراحمد، احمد و نصرت‌هشی، مرتضی. (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی در بافت فرسوده شهری؛ مطالعه موردی: ناحیه یک، منطقه ۹ شهر تهران. *اطلاعات جغرافیایی (سپهر)*، ۲۸ (۱۰۹)، ۳۷-۵۵. <https://doi.org/10.22131/sepehr.2019.35637>
- حیدری مستعلی، سحر؛ جباریان امیری، بهمن و علیزاده شعبانی، افشین. (۱۳۹۷). بررسی اثرات مخرب گردشگری در شهرستان طبقه شان‌دیز با کاربرد مدل تخریب. *پژوهش‌های محیط‌زیست*، ۹ (۱۷)، ۴۳-۵۴. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.20089597.1397.9.17.10.7>

- خزایی، سعید؛ ناظمی، امیر، حیدری، امیر، هوشنگ، علیزاده، عزیز و کاشانی، حامد. (۱۳۹۴). *مبانی آینده‌پژوهی و روش‌های آن*. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.
- دانیالی، سحر و شریف‌زادگان، محمدحسن. (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری مبتنی بر رویکرد سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر قزوین). *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۳(۶)، ۳۱-۴۷.
- ده‌دزاده سیلابی، پروین و احمدی‌فرد، نرگس. (۱۳۹۸). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه: شهرستان‌های استان مازندران). *جغرافیا و پایداری محیط (پژوهشنامه جغرافیایی)*، ۹(۳۰)، ۷۳-۸۹. <https://doi.org/10.22126/ges.2019.1064>
- سیاح‌مفضلی، اردشیر. (۱۳۹۵). بررسی جایگاه آینده‌نگاری و آینده‌پژوهی در مدیریت بحران شهری. تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- علی‌اکبری، اسماعیل؛ پوراحمد، احمد و جلال‌آبادی، لیل. (۱۳۹۷). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی. *گردشگری و توسعه*، ۷(۱)، ۱۵۶-۱۷۸.
- کاظمی، مهدی. (۱۳۹۰). مدیریت گردشگری. تهران: انتشارات سمت.
- محسنی، رضاعلی. (۱۳۸۸). گردشگری پایدار در ایران: کارکردها، چالش‌ها و راهکارها. *فضایی جغرافیایی*، ۹(۲۸)، ۱۴۹-۱۷۱.
- کلاتری خلیل‌آباد، حسین؛ قنبری، ارغوان، ربیعی فر، ولی‌الله و محمدی، شهرام. (۱۳۹۱). تبیین جایگاه ساختاری - عملکردی اقتصاد گردشگری شهرستان دماوند از دیدگاه گردشگری پایدار. *مطالعات اجتماعی گردشگری*، ۱(۲)، ۱۶۰-۱۸۰. <http://www.journalitor.ir/Article/35098>
- یاری حصار، ارسطو و باختر، سهیلا. (۱۳۹۳). ارزیابی شاخص‌های گردشگری پایدار روستایی از منظر جامعه محلی و گردشگران (مطالعه موردی: شهرستان نیز). *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۶(۲۲)، ۱۲۱-۱۳۴. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1395.6.22.10.0>

References

- Agyeiwaah, E., McKercher, B., & Suntikul, W. (2017). Identifying core indicators of sustainable tourism: A path forward?. *Tourism Management Perspectives*, 24, 26-33. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.005>
- Ahmadzadeh, J., Haji Aliakbari, F., & Doroudi, H. (2023). Identification and analysis of social drivers governing tourism development policymaking in Iranian cities by 2025 with a futures studies approach. *Journal of Urban Tourism*, 10(1), 133-149. <http://doi.org/10.22059/JUT.2023.348349.1066> [in Persian].
- Aleshinloye, K. D., Woosnam, K. M., Tasci, A. D., & Ramkissoon, H. (2022). Antecedents and outcomes of resident empowerment through tourism. *Journal of Travel Research*, 61(3), 656-673. <https://doi.org/10.1177/0047287521990437>
- Ali Akbari, E., Pourahmad, A., & Jalalabadi, L. (2018). Identifying key drivers affecting the future of sustainable tourism in Kerman city with a futures studies approach. *Tourism and Development*, 7(1), 156-178. [in Persian].
- Azam, M., Alam, M. M., & Hafeez, M. H. (2018). Effect of tourism on environmental pollution: Further evidence from Malaysia, Singapore and Thailand. *Journal of cleaner production*, 190, 330-338. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.04.168>
- Daniali, S., & Sharifzadegan, M. H. (2019). Strategic urban development planning based on a scenario-writing approach (Case study: Qazvin city). *Geographical Engineering of the Territory*, 3(6), 31-47. [in Persian].
- Dedezadeh-Silabi, P., & Ahmadifard, N. (2019). Identifying key drivers influencing tourism development with a futures studies approach (Case study: Counties of Mazandaran Province). *Geography and Environmental Sustainability (Geographical Research Journal)*, 9(30), 73-89. <https://doi.org/10.22126/ges.2019.1064> [in Persian].

- Ekanayake, E. M., & Long, A. E. (2012). Tourism development and economic growth in developing countries. *The International Journal of Business and Finance Research*, 6(1), 61-63. <https://ssrn.com/abstract=1948704>
- Eslamiān, P., & Shahivandi, A. (2024). Futures studies of competitive cities in tourism with a scenario planning approach: A case study of Isfahan. *Journal of Urban Tourism*, 11(1), 59-76. <https://doi.org/10.22059/jut.2024.337371.1001> [in Persian].
- Fayos-Solà, E., Alvarez, M. D., & Cooper, C. (Eds.). (2014). *Tourism as an instrument for development: A theoretical and practical study*. Emerald Group Publishing.
- Font, X., Torres-Delgado, A., Crabolu, G., Palomo Martinez, J., Kantenbacher, J., & Miller, G. (2023). The impact of sustainable tourism indicators on destination competitiveness: The European Tourism Indicator System. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1608-1630. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1910281>
- Godet, M., Durance, P., & Gerber, A. (2008). Strategic foresight la prospective. *Cahiers du LIPSOR*, 143. http://innovbfa.viabloga.com/files/LIPSOR_Strategic_Foresight.pdf
- Grilli, G., Tyllianakis, E., Luisetti, T., Ferrini, S., & Turner, R. K. (2021). Prospective tourist preferences for sustainable tourism development in Small Island Developing States. *Tourism Management*, 82, 104178. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104178>
- Guo, Y., Jiang, J., & Li, S. (2019). A sustainable tourism policy research review. *Sustainability*, 11(11), 3187. <https://doi.org/10.3390/su11113187>
- Han, S., Ramkissoon, H., You, E., & Kim, M. J. (2023). Support of residents for sustainable tourism development in nature-based destinations: Applying theories of social exchange and bottom-up spillover. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 43, 100643. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2023.100643>
- Hataminejad, H., Pourahmad, A., & Nosrat Hoshi, M. (2019). Futures studies in urban deteriorated fabric; Case study: District 1, Region 9, Tehran. *Geographical Information (Sepehr)*, 28(109), 37-55. <https://doi.org/10.22131/sepehr.2019.35637> [in Persian].
- Heidari Mestaali, S., Jabarian Amiri, B., & Alizadeh Shabani, A. (2018). Assessing the destructive effects of tourism in Torghabeh-Shandiz County using a degradation model. *Environmental Research*, 9(17), 43-54. <https://dori.net/dor/20.1001.1.20089597.1397.9.17.10.7> [in Persian].
- Hysa, B., Karasek, A., & Zdonek, I. (2021). Social media usage by different generations as a tool for sustainable tourism marketing in society 5.0 idea. *Sustainability*, 13(3), 1018. <https://doi.org/10.3390/su13031018>
- Jackson, L. M. (2019). *The psychology of prejudice: From attitudes to social action* (2nd ed.). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12317-000>
- Javan, F., Hojjat Shomami, S., & Seyfizadeh, M. (2021). Analysis of key drivers affecting tourism development in Rasht metropolis based on a futures studies approach. *Research in Planning and Development*, 2(2), 161-186. <https://doi.org/10.22034/pbr.2021.138467> [in Persian].
- Kalantari Khalilabad, H., Ghanbari, A., Rabieifar, V., & Mohammadi, Sh. (2012). Explaining the structural-functional role of the tourism economy of Damavand County from the perspective of sustainable tourism. *Tourism Social Studies*, 1(2), 160-180. [in Persian].
- Kazemi, M. (2011). *Tourism management*. Tehran: SAMT Publications. [in Persian].
- Khazaei, S., Nazemi, A., Heidari, A. H., Alizadeh, A., & Kashani, H. (2015). *Principles of futures studies and its methods*. Tehran: Center for Research in Science and Technology Policy. [in Persian].
- Kiş, N. (2019). A strategic approach to sustainable tourism development using the A'WOT hybrid method: A case study of Zonguldak, Turkey. *Sustainability*, 11(4), 964. <https://doi.org/10.3390/su11040964>
- León-Gómez, A., Ruiz-Palomo, D., Fernández-Gámez, M. A., & García-Revilla, M. R. (2021). Sustainable tourism development and economic growth: Bibliometric review and analysis. *Sustainability*, 13(4), 2270. <https://doi.org/10.3390/su13042270>
- Malik, S., Chaudhry, I. S., Sheikh, M. R., & Farooqi, F. S. (2010). Tourism, economic growth and current account deficit in Pakistan: Evidence from co-integration and causal

- analysis. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 22(22), 21-31.
- Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z. U., & Rehman, H. U. (2019). The contribution of sustainable tourism to economic growth and employment in Pakistan. *International journal of environmental research and public health*, 16(19), 3785. <https://doi.org/10.3390/ijerph16193785>
- Maxim, C. (2016). Sustainable tourism implementation in urban areas: a case study of London. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(7), 971-989. <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1115511>
- Mohseni, R. A. (2009). Sustainable tourism in Iran: Functions, challenges, and strategies. *Geographical Space*, 9(28), 149-171. [in Persian].
- Nepal, R., Al Irsyad, M. I., & Nepal, S. K. (2019). Tourist arrivals, energy consumption and pollutant emissions in a developing economy-implications for sustainable tourism. *Tourism Management*, 72, 145-154. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.08.025>
- Rosato, P. F., Caputo, A., Valente, D., & Pizzi, S. (2021). 2030 Agenda and sustainable business models in tourism: A bibliometric analysis. *Ecological Indicators*, 121, 106978. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.106978>
- Roxas, F. M. Y., Rivera, J. P. R., & Gutierrez, E. L. M. (2020). Mapping stakeholders' roles in governing sustainable tourism destinations. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 45, 387-398. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2020.09.005>
- Sayah-Mofasseli, A. (2016). *The role of foresight and futures studies in urban crisis management*. Tehran: Center for Studies and Planning of Tehran Municipality. [in Persian]
- Streimikiene, D., Svagzdiene, B., Jasinskas, E., & Simanavicius, A. (2021). Sustainable tourism development and competitiveness: The systematic literature review. *Sustainable development*, 29(1), 259-271. <https://doi.org/10.1002/sd.2133>
- World Tourism Organization (WTO). (2020). AIUla Framework for Inclusive Community Development through Tourism. <https://doi.org/10.18111/9789284422135>
- Yari Hisar, A., & Bakhtar, S. (2014). Evaluating rural sustainable tourism indicators from the perspective of local communities and tourists (Case study: Nir County). *Regional Planning*, 6(22), 121-134. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.22516735.1395.6.22.10.0> [in Persian].